

Η εκδοχή του μεταχρονισμού της αρχαίας τραγωδίας στη σύγχρονη σκηνοθετική αντίληψη έχει κάνει το πλατύ κοινό να πιστεύει πως χωρίς αυτόν — το μεταχρονισμό, δηλαδή — ο αρχαίος λόγος θα του παρέμενε απρόσιτος και γιαυτό ξένος. Κίνδυνος που τελικά δεν έχει αποφευχθεί σ' ένα μέτρο, ακριβώς επειδή τα μέσα καταπολέμησής του αντί να βοηθήσουν την κατάσταση, εξέθρεψαν τον κίνδυνο αυτόν και μαζί μια αισθητική σύγχυση, μέχρι την πλήρη παρανόηση του βαθύτερου νοήματος της τραγωδίας.

Ο κ. Κ. Χ. Μύρης, που κι ο πιο προκατειλημμένος δε θα διεννοείτο να του αρνηθεί μια σπάνια στις μέρες μας συγκρότηση κι ένα ευρωπαϊκό — από άποψη επιπέδου — θεατρικό αισθητήριο, καταπιάστηκε μ' ένα εγχείρημα που, άχαρο φαινομενικά, είχε όμως χίλιους τρόπους να τον εκθέσει. Είδε το μύθο των Ατρείδων κάθετα, όπως προβάλλει απ' την αισχυλική *Ορέστεια*, τις δυο *Ιφιγένειες* και τον *Ορέστη* του Ευριπίδη καθώς και την *Ηλέκτρα* του Σοφοκλή. Είχε βέβαια μια άριστη πρώτη ύλη στα χέρια του, τις μεταφράσεις του Τ. Ρούσσου, του 'Αγγ. Τερζάκη και του Θρ. Σταύρου, απ' τις οποίες ερανίστηκε τα σημαντικότερα μέρη για να διατρέξει, πληροφοριακά όπως με μετριοπάθεια λέει, το όλο χρονικό. Αν παραβλέψουμε τη θετικότετη παιδευτική συμβολή που είχε αυτή η πρωτοβουλία του Θεάτρου 'Ερευνας, μια συμβολή που αντιστοιχεί σ' ένα είδος αλφάβητου για μια μεγάλη μερίδα από μας τους νεοέλληνες, η ίδια δηλαδή η ιστορία των Ατρείδων, το εγχείρημα προχώρησε και κοντοζύγωσε το ακατόρθωτο: να αποκτήσει, έργο και παράσταση — το ένα διά του άλλου — ένα ενιαίο ύφος, όπου οι αντινομίες και αντιφάσεις που αναπόφευκτα ξεπηδούν από τη μείξη της οπτικής των τριών τραγικών δεν παραφωνούν αισθητικά, όπως θα περίμενε κανείς, αλλά μετατάσσονται σε διαφορετική κατηγορία: γίνονται το ίδιο το θέμα του έργου και «επικοποιοούνται». Παρόλο, λοιπόν, ότι η νέα σύνθεση δεν πληροί τους όρους και τελικά τον όρο της τραγωδίας, αυτό δε σημαίνει πως το έργο είναι αφυδα-

τωμένη, ξερή αφήγηση δεδομένων· οι συγκρούσεις, αυτονομημένες βέβαια κατά ποιητή ως προς την ψυχολογική και φιλοσοφική του υποδομή, συγ-κινούν στο μέτρο που επιτρέπει ο κυρίαρχος αιτιοκρατικός φωτισμός του όλου μύθου αλλά και στο μέτρο που προσφέρεται ο ορθός συγκερασμός άλλοτε λιτής-ρεαλιστικής κι άλλοτε ιεροτελεστικής, κατά περίσταση, ερμηνευτικής γραμμής.

Νομίζω πως με τους *Ατρείδες* υπηρετήθηκαν δυο φιλοδοξίες: η μια, την είπαμε, ήταν η σφαιρική γνωριμία με το χρονικό, κραυγαλέα δυστυχώς ανάγκη για το μέσο 'Ελληνα, κι η άλλη ήταν ένα νεότροπο σε ελάσσονα, αν θέλετε, τόνο κέρασμα επίλεκτων κομματιών από τα λαμπρά μας κείμενα για τον ειδοποιημένο, που, εποπτεύοντας τώρα, σ' όλο το «ιστορικό» και ηθικό τους φάσμα τους *Ατρείδες*, θα μπορούσε να προβεί σε γόνιμες και ολοκληρωμένες αποτιμήσεις.

Ας μη νομισθεί πως ο κ. Δ. Ποταμίτης άφησε την παράσταση να γίνει άνυδρη, δίχως αίσθημα, δηλαδή παρατακτική των επεισοδίων. Τα λυρικά διαλείμματα ήταν πολλά και πλουτίστηκαν με ευτυχείς, παλλόμενες ερμηνείες, κατά χωρίο ποικίλλουσες, για να ευκολυνθεί στις διαδοχές ένα είδος αντιστικτικής σύγκρισης μέσα απ' τους τρεις ποιητές.

Αν οι λεπτοί, διαφοροποιητικοί υπαινιγμοί που έκρυβε η συγκεκριμένη σύνθεση του υλικού επιφυλάσσονταν για τη μυημένη, ας πούμε, μερίδα, η κατά... Σοφοκλή κινητικότητα της παράστασης εξισορροπούσε και παρείχε την εναλλακτική λύση: τουλάχιστον μια συναρπαστική αφήγηση. Αυτό ήταν τελικά: απ' τους *Ατρείδες* έπαιρνε καθένας όσα μπορούσε ή ήθελε να πάρει. Κι αυτό λογιάζεται αρετή, ένα είδος ελαστικής προσαρμοστικότητας του θεάματος.

Σε πολλά απ' τα διόλου θεαματικά αλλά ευφυή ευρήματα της παράστασης, προσυπογράφεις: στα ξόανα που συμβόλιζαν τους δολοφονημένους (δε συναρτώνται απαραίτητα με τη χριστιανική σταύρωση, λειτουργούν ανεξάρτητα, και στην περίπτωση απλά και μόνο οπτικοακουστικά, δε φτάνει αυτό;), στη σοφή παρεμβολή των τυμπάνων, στην αντικατάσταση της θυσιαζόμενης Ιφιγένειας με το ελάφι και στο σκηνικό τρόπο που επιτελέστηκε, κι ιδιαίτερα στη συγκέντρωση του απόντος Χορού στον

τραγουδιστή-θεατή (απλός και ζεστός ο κ. Β. Παπακωνσταντίνου). Η μουσική του κ. Γ. Ζουγανέλη παρακολούθησε και ανέδειξε αυτά τα χορικά-μπαλάντες με τόνους εναρμονισμένους στον πρισματικό στόχο του έργου.

Ενδυματολογικά, δε βλέπω γιατί ανακλήθηκαν απ' τον κ. Φ. Πατρικαλάκι ένα σωρό ιστορικές εποχές. Η αμεσότητα παρεχόταν απ' τη ρεαλιστική κατά το πολύ ερμηνεία. Το επίπεδο δράσης, ο χώρος κι ο χρόνος είναι πάντα καθορισμένα. Σε μας προεκτείνονται, αν μπορούν, από την εσωτερική διαλεκτική σχέση τους — μεταξύ τους και με μας, αυτούσια ως ύλη, δίχως διάμεσα. Λοιπόν, τι Σαρακηνούς χιονάνθρωπους Απόλλωνα και Αθηνά, αντικρίσαμε πάλλευκους στο τέλος; 'Ατυχος συμβολισμός αυτά τα δήθεν Χερουβείμ ή, έστω, άτυχη η εκτέλεση.

Από ερμηνευτική άποψη, ο κ. Ποταμίτης σε γέμιζε με την ορμή και τη σκληρή Νέμεση που έλαμπε στα μάτια του Ορέστη του ή με την αφοπλιστική μέχρις αφέλειας λιτότητά του άλλων στιγμών. Αν και σωστά ξόδεψε με πάθος τα κρεσέντα του υψώνοντας το δραματικό δείκτη, μια δυο φορές δούλεψε πάλι αυτή του η ευλογημένη, αμφίθυμη θα την έλεγα, μνήμη των πολλών του εκφραστικών δυνατοτήτων. Δεν είναι όλοι οι ρόλοι Εκβους ή Ντόριαν Γκρέυ. Αυτό είναι μια γενικότερη υπόμνηση που οφείλει να την αποδεχτεί. Στην ευαισθησία του το οφείλει.

Πραγματική αποκάλυψη η κ. Πίτσα Μπουρνόζου. Ο θρήνος της Ηλέκτρας της την... εκθέτει αποδώ και στο εξής σε ακραίες, απαιτητικότερες προσδοκίες και σε ανελαστικά κριτήρια! Νομίζω πως είδα μια φτασμένη ηθοποιό. Πρώτα αισθάνεται κι ύστερα ξέρει τι αισθάνεται: μεταδίδει.

Με πολλή επιτυχία προσπάθησε και η νέα ηθοποιός κ. Νανά Νικολάου (Ιφιγένεια, Κασσάνδρα, Ελένη), που στο παρελθόν την είχα δει όχι κακή, μα άτολμη κι ουδέτερη. Βρήκε με ευχέρεια τους τρεις σφυγμούς: αγνεία της Ιφιγένειας, δαιμονισμός και σπαραγμός της Κασσάνδρας, ελαφρότητα και κουφότητα της Ελένης.

Απ' τις νέες δυνάμεις, ο κ. Κ. Μεσσάρης (Αίγισθος, Κήρυκας, 'Αγγελος) βρέθηκε έξω απ' τα νερά του. Υιοθέτησε εδώ ένα τρόπο εκφοράς του λόγου ως πω προσωπικό, για να μην πω αδέξιο.

Η κ. Λίλη Παπαγιάννη φαίνεται πως δε διαψεύδει πουθενά το όνομά της. Με ένταση, πάθος και αγέρωχη έξαρση, κρυψιβουλία και δόλο, απέδωσε την Κλυταιμνήστρα. Στα αρνητικά της προσγράφεται μια υποψία κοσμοπολίτικης άνεσης.

Ο κ. Ανδρέας Φιλιππίδης, όμως, ισοπέδωσε αβασάνιστα Μελέαο κι Αγαμέμνονα (αυτάδελφοι γαρ...) σε μια αξεχώριστη, βροντώδη ασημαντότητα. Κι ο λόγος του δα, πάντα με το μαντάλακι στη μύτη, όπως του καταλόγιζε από παλιά ο φίλος Γιώργος Δαμασιώτης...

Αν έπρεπε να προταθεί ένας χαρακτηρισμός γι' αυτούς τους πρωτοφανέρωτους Ατρείδες, δε θα δίσταζα να πω: έργο που, χωρίς να αφαιρεί απ' το σώμα του τις προκλήσεις του εποπτικού προβληματισμού, είναι συνάμα και μια τίμια παιδαγωγική προσφορά για ένα ευρύτερο κοινό.